

in niti ni poskušala ustvariti si svojo vojno ali trgovsko mornarico. Te se Benečanom ni bilo treba bati, toda bali so se Ludovikove armade na kopnem, ki je utegnila vsak čas prekoračiti Alpe in se pojaviti v beneški ravnini. Tako so bila naša mesta le v varnem zavetju. Če si jih že niso mogli pokoriti, so skušali Benečani vsaj trgovinskih koristi dobiti od njih. Vabili so jih v svoja пристanišča in štitali njihove ladje v daljnih morjih, kjer jim domača država ni nudila nobene podpore. Modra beneška politika je kmalu rodila sadove in že l. 1401 je bil Split pripravljen, podati se pod beneško varstvo, a zaenkrat so njegovo ponudbo odklonili, ker so imeli dalekosežnejše načrte. Dogodki na Hrvaškem in Ogrskem so se namreč naglo razvijali njim v prid.

Ludovik Veliki je umrl l. 1382 in zapustil le dve mladoletni hčerki, kar je postalo za njegovo državo usodno. Mlajša hčerka Jadviga je zavladala na Poljskem, za ogrsko-hrvatskega kralja so pa okronali starejšo Marijo. Z njo, ali bolje: z njeno častihlepno materjo pa velikaši niso bili zadovoljni in so poklicali na prestol sorodnega napolskega kralja. Ko je bil ta zahrbtno umorjen, so hrvatski uporniki obe kraljici ujeli, ju zaprli v Novigrad ob izlivu Zrmanje in mater vpričo hčere zadavili, dočim je hčerko Marijo z beneško pomočjo rešil njen mož Sigmund Luksemburški. Tega so tudi izvolili za kralja ogrsko-hrvatskega, dočim je nasprotna stranka postavila proti njemu Ladislava Napoljskega. Ta je toliko prišel na Hrvaško, da so ga v Zadru kronali za kralja, na Ogrsko se pa ni upal, ker se je bal žalostne usode očetove, ampak se je vrnil nazaj v Napolj. Njegovi pristaši, med katerimi je bil najbolj mogočen bosanski velikaš Hrvoje Vukčić, so se še par let upirali Sigmundu, dokler ni ta l. 1408 s posebno križarsko vojsko odločilno potolkel Bosancev. Sedaj so drug za drugim priznali Sigmunda za kralja. Tudi Ladislavu napoljskemu ni preostalo drugega in odločil se je za sramotno kupčijo. Po dolgih pogajanjih je l. 1409 prodal beneški republiki za sto tisoč dukatov Zader, Novigrad, Vrano in otok Pag z vsemi svojimi pravicami do Dalmacije.

Tako so Benečani, ki so bili državljansko vojno le od strani gledali, imeli od nje največ dobička. Sramotna kupčija je Zader najtežje zadela. Meščani so ogorčeni spodili napoljsko posadko in razvili zastavo svetega Marka, da bi pokazali, da so se prostovoljno podali Benečanom. Dož jim je res potrdil samostojnost, imenoval zaderske plemiče za beneške meščane, hkrati pa naselil v mestu več beneških rodbin, s čimer se začenja njegovo potujčenje. Deloma zlepa deloma zgrda je nato republika zasedla še ostale kraje, ki jih je Sigmund zaman skušal rešiti. Hrvatska je izgubila za skoraj štiri stoletja večino svoje obale, odrinjena od morja je le še životarila — »sokol s polomljenimi krili« — kot pravi njen zgodovinar.

C.:

Na Svečnico leta 1804 v Orašcu.

(Po Vuku Stefanoviču Karadžiću.)

Kje pa je Orašac? V sredini Šumadije, ki je bila pred 130 leti res še šuma (gozd), pod Bukoljo planino najdemo ob cesti, ki vodi iz Belgrada proti jugu v dolino Zapadne Morave, selo Orašac. Tu praznujejo letos na Svečnico, ki jo pravoslavni imenujejo Sretenje in ki pada, kakor pri nas na 2. februarja, 130 letnico velikega zgodovinskega dogodka. Že mladi šolarčki vedo,

da imajo pravoslavni stari koledar in da pravoslavna Svečnica letos pade po našem gregorijanskem koledarju na 15. februarja. Kako torej, da beremo n. pr. v Zgodovini Srbov, ki jo je za Mohorjevo družbo spisal profesor Silvo Kranjec, da je bilo zborovanje srbskih ustaških poglavarjev v Orašcu dne 14. februarja 1804? Spomniti se moramo, da stari koledar približno vsakih 100 let zaostane za novim za en dan, pa nam bo takoj jasno, kako je s to rečjo. Od 14. februarja (po novem koledarju) 1804 do 1934 je že preteklo 130 let in zopet smo prehiteli za en dan stari koledar. Leta 1804 je bila pravoslavna Svečnica po novem koledarju dne 14. februarja, l. 1934 je pa že 15. februarja.

No, pa rajši poslušajmo, kaj nam pripoveduje o dogodkih v Orašcu Vuk Štefanovič Karadžić, ki je bil rojen 1787, torej takrat v 18. letu starosti in je o teh dogodkih zapisal zanimive podrobnosti.

Štirji janičarski poglavarji: Agenlija, Kučuk-Alija, Kula Jusuf in Fočić Mehmed-aga, ki so se imenovali dahije, so se polastili nekaj let prej vse oblasti v Belgradu in začeli kruto gospodovati nad krščanskimi Srbi. Ti so se pritožili v Carigradu in sultan je v posebnem pismu zagrozil dahijam, da bo nad nje poslal vojsko, a ne turško, ker Turčinu se Turčin smili, ampak vojske drugega naroda in vere, ki bo ž njimi postopala, kakor nikdar ni z nikomer postopal Turčin. Dahije so ugibali, odkod bi bile te vojske in so se domislili, da mora sultan misliti samo na domačo srbsko krščansko vojsko. Zato so sklenili hitro pomoriti vse domače srbske kneze, ki so bili nekaki voditelji krščanskega ljudstva in posredniki med kristjani in turško vlado. Januarja leta 1804. so janičarji poklali okoli 70 knezov, duhovnikov in drugih znamenitih ljudi. Tudi v Topolo, kjer je bil doma Jurij Petrović, imenovan Karadžorže (Črni Jurij), so prišli morilci. Jurij pa je prav takrat nakupoval prašiče, da jih spravi z ladjo čez mejo, in je imel uprav zaradi tega svojega posla povsod po deželi svoje ljudi in bil tako o vseh dogodkih dobro poučen. Zato se je pravočasno umaknil.

Tedaj se zbero preostali odličnejši možje v selu Orašcu, da se dogovore glede boja s Turki. Prvo vprašanje je bilo: »Kdo bo naš starešina? Niti ena hiša ne more biti brez starešine, kako šele vse narod? Treba je vedeti, koga moramo kaj vprašati in koga poslušati.« Mnogo jih je tiščalo, naj bo starešina arambaša Stanoje Glavaš, ker je pač največ storil in doslej pobil največ Turkov, ter hajduki za njim gredó in so mu pokorni. Toda Stanoje odgovori: »Dobro, bratje! Jaz sem hajduk in mení so hajduki pokorni in mi bodo pokorni. A vse narod niso hajduki in tako bodo drugi ljudje kmalu rekli: Kaj vam bo hajduk? Hajduk nima niti hiše niti bivališča; jutri, ko nas Turki napadejo, bo on zbežal v gozdove, mi pa bomo ostali na bojišču, da nas Turki polové in opleniyo. Bolje je torej, da postavite za starešino kakega moža izmed sebe, ki je tudi doslej živel med narodom. Jaz pa bom delal, kolikor bom mogel, kakor doslej.« Nato so začeli imenovati sedaj tega, sedaj onega, toda vsakteri od knezov in dosedanjih poglavarjev se je otesal in izgovarjal, kakor je kdo mogel. Naposled so vsi navalili na oraškega kneza Teodozija. Ta pokliče nekoliko knezov na stran in jim pove pravi vzrok, zakaj se vsi odrekajo, rekoč: »Bog z Vami, bratje! Kako bom jaz kot narodni knez starešina hajduških čet? Če v kratkem turška vojska vdere v Srbijo, kako naj grem jaz tedaj pred Turke? Kaj naj jim odgovorim, če me vprašajo, kdo da je pobil toliko Turkov in požgal turške hiše in džamije (= mohamedanske cerkve). Hajduke in njihove ljudi moremo lahko predati, če se pa sami imenujemo hajduške poglavarje, nas ne more nihče predati. Naj torej za sedaj bo starešina Karadžordže, ki ga Turki in sploh vsi poznajo kot hajduka. Če pa pride turška vojska v Srbijo in

Turki nadvladajo, naj on s hajduki beži v gozdove, mi pa pojdemo k Turkom in zvalimo vso krivdo na njega in na hajduke. Kasneje bomo lahko za njega izposlovali pomilostitev. Če pa se zadeva kako drugače zasuče, bomo le mi vladali in ukazovali, ljudstvo bo na vsak način vedno v naših rokah.« Ko so se sedaj vsi spravili nad Karadžordža, naj on postane starešina, se začne tudi on izgovarjati, da ne razume ravhati z ljudstvom in da je hud in nagel, ter hoče vedno takoj ubijati. Tedaj mu pa reče knez Teodozije: »Česar ti ne znaš, to ti bomo mi povedali, da si pa nagel in hud in zato hočeš takoj ubiti, baš takšnega nam je treba.« Tako se je torej Karadžordže lotil starešinstva in začel takoj kakor gospodar soditi in ukazovati, mesto žuganja pa ubijati s pištolo. Svoje starešinstvo je razglasil po vsej Srbiji. Tako nam poroča Vuk Karadžić o zborovanju v Orašcu.

Peter Karadžordže je bil v resnici pravi mož za voditelja upora. In tako je v srcu Šumadije pred 150 leti zaplapolal plamen, ki je vžgal najprej Šumadijo in bližnje srbske dežele ter prinesel tem svobodo. Kasneje pa je vedno znova vžgal vsa srca za boj »za krst častni i slobodu zlatnu.«

S T R A Ž A R J I P O J O . . .

J. Mihelič:

Jutro v Kropi.

*Na Vodicah proi žarki solnca zablešče,
že v vigencih kolesa leno se vrte,
mehov hropenje in škripanje pritajeno,
obdaja okolico, vso črno zaprašeno.*

*Po nakovalu zopet pesem se jeklena čuje,
ob njem kovač ves črn in bled zdihuje,
s kladivom težkim po železu udarja,
in s tem zasluži le malo vsotico denarja.*

*Po ješih ognji ko kresovi se žare,
ob udarcu vsakem iskre se blešče.
In zrak opojen od znoja kovaških je teles,
ter dušljivi plini oglja, koksa vmes.*

NOVE KNJIGE.

P. Krizostom O. F. M.: Pavelčkova piščalka. (Otroške igrice 5. zv.) Izdal in založil Anton Sfiligoj. Ljubljana 1934. —

Vneti prijatelj naše mladine je izdal tretji zvezek svojih otroških igric. Ta zvezek obsega eno samo igrico v štirih dejanjih